

СОЦИОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ
СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
SOCIOLOGICAL SCIENCES

Меңдибаев Н.

**АЙЫЛ ЖЕРИНДЕГИ СОЦИАЛДЫК КӨЙГӨЙЛӨРДҮН
АЙРЫМ КӨРҮНҮШТӨРҮ**

Мендибаев Н.

**НЕКОТОРЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ
В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ**

N. Mendibaev

**SOME OF THE MANIFESTATIONS OF SOCIAL
PROBLEMS IN RURAL AREAS**

УДК: 316.323

Бул макалада Кыргызстандын айыл жериндеги социалдык көйгөйлөрдүн айрым көрүнүштөрүнө анализ жасалып, андагы айыл аймактарындагы социалдык көйгөйлөрдүн өтө курч көйгөйлөрдүн бири экендиги жана өз кезегинде башка көйгөйлөрдүн жаралышына түрткү болуучу көйгөй болуп калктын жакырчылыгы эсептелет. Жакырчылык болсо өз кезегинде социалдык жыргалчылыктарды бөлүштүрүүдөгү теңсиздиктин натыйжасы. Айылда жашоо сапатын жогорулатуунун жана айыл жакырчылыгын кыскартуунун натыйжалуу жолу айыл чарба өндүрүшүндө иштегендердин санын кыскартуу жана агрардык чөйрөдөн сырткары жумушчу орундарды мүмкүн болушунча кеңейтүү болуп эсептелет. Бул ырастоого макул болууга болбой койбойт, анткени агрардык чөйрөдөн сырткары жумушчу орундарды көбөйтүү жумуш менен камсыз болууга жогорку жана орто кесиптик билимдүү, айыл чарбасына тиешеси болбогон, эң жогорку кесипке ээ болгон адистерди тартууга мүмкүндүк берет тургандыгына талдоо жасалып изилденет.

Негизги сөздөр: социалдык көйгөй, жумуш менен камсыз болуу, жакырчылык, социалдык теңсиздик, турмуш деңгээли, турмуш сапаты, социалдык абалы.

В этой статье рассматриваются некоторые аспекты социальных проблем сельского населения Кыргызстана, а также анализируется одной из наиболее острых проблем, порождающих, в свою очередь, другие проблемы, является проблема бедности населения. Бедность, в свою очередь, является результатом неравенства распределения социальных благ. По справедливому мнению исследователей, главным фактором повышения качества жизни сельского населения является рост его занятости, сопровождаемый ростом оплаты труда. В свою очередь, наиболее эффективным способом повышения качества жизни на селе и сокращения сельской бедности является снижение численности занятых в сельскохозяйственном производстве и максимальное расширение количества рабочих мест вне аграрной сферы. Можно согласиться и с этим утверждением, поскольку последнее предполагает включение в занятость специалистов наивысшей квалификации, имеющих высшее и среднее профессиональное образование безотносительно собственно к сельскому хозяйству.

Ключевые слова: социальная проблема, безработица, бедность, социальное неравенство, уровень жизни, качество жизни, социальное положение.

This article examines some aspects of the social problems of the rural population of Kyrgyzstan, and also analyzes one of the most acute problems that, in turn, generate other problems, is the problem of poverty of the population. Poverty, in turn, is the result of inequality in the distribution of social benefits. In the fair opinion of researchers, the main factor in improving the quality of life of the rural population is the growth of its employment, accompanied by a rise in wages. In turn, the most effective way to improve the quality of life in rural areas and reduce rural poverty is to reduce the number of people employed in agricultural production and maximize the number of jobs outside the agrarian sphere. One can also agree with this statement, since the latter presupposes the inclusion in employment of specialists of the highest qualification who have higher and secondary vocational education irrespective of the actual farming.

Key words: social problems, employment, poverty, social inequality, standard of living, quality of life, social status.

Белгилүү болгондой айылдагы экономиканын жана коомдун өзгөрүлүүсү азыркы мезгилде көптөгөн социалдык көйгөйлөрдү жаратып келет. Биздин көз карашыбыз боюнча, өтө курч көйгөйлөрдүн бири жана өз кезегинде башка көйгөйлөрдүн жаралышына түрткү болуучу көйгөй болуп калктын жакырчылыгы эсептелет. Жакырчылык болсо өз кезегинде социалдык жыргалчылыктарды бөлүштүрүүдөгү теңсиздиктин натыйжасы.

Азыркы кездеги илим изилдөөчүлөрдүн туура белгилегениндей айылдагы жашоонун сапатын жогорулатуунун башкы фактору катары айыл эмгекчилеринин айлык акыларынын жогорулагандыгы жана ошону менен бирге алардын жумуш менен камсыз болушу эсептелет.

Өз учурунда айыл эмгекчилеринин жашоо-тиричилигин жогорулатуунун жана айылдагы кедейчиликти кыскартуунун көрсөтмөлүү жолу катары мүмкүн болушунча, айыл чарбадан сырткары кесиптик жумуш орундарды көбөйтүү ошондой эле түздөн-түз

айыл чарба менен алектенген адамдардын кесиптик жумуш орундарын кыскартуу болуп эсептелет. Мындай натыйжа менен макул болууга туура келет, анткени айыл чарбасына тиешелүү кесиптик чөйрөдөн сырткары жумуш орундарды көбөйтүү аркылуу айыл жергесинде жумуш менен камсыз болууда орто жана жогорку кесиптик билимдүү адамдарды жумушка тартууга мүмкүнчүлүктөрдү берет.

Айыл калкынын жумуш менен камсыз болуусу социалдык-экономикалык феномен катары экономикалык сырткары бир эле учурда социумду, буюм, жыргалчылык жана кызматтарды өндүрүүчү түрдүү социалдык топторго киргизүү аркылуу алакалаштыруу менен социалдык-маданий милдетти да аткарат. Коомду рыноктук экономикага өткөрүүнү шарттоочу өзгөртүү процесстери бул процесстен мурда коомдук эмгекке тиешелүү болгон айылдыктардын көпчүлүгүн чыгарып салуу менен айылдын социалдык-кесиптик түзүмүн өзгөртүүгө түрткү болот. Чындыгында өндүрүштүн түзүлүшүнөн жана аны коштоочу тармактардан, чөйрөлөрдөн “сүрүп чыгарууга” бир топ социалдык маанилүү кесиптердин өкүлдөрү, анын ичинен – медиктер, инженерлер туш болушту. Бул социалдык-кесиптик топтор чындыгында олуттуу бир мамлекеттик колдоого алынбай калуу менен бурулуш жана каатчылык мезгилинде бир топ аялуу, алсыз болуп калышты.

Айыл коомдоштугунда кээ бир негиздер боюнча социалдык жиктелүү процесси жүрүп жатат анткени “жаңы” – “рыноктук” экономикалык жүрүм-туруму басымдуулук кылган жаңы тиби калыптанат. Биздин изилдөөлөр көрсөткөндөй мындай өзгөрүүлөргө бир топ даяр болгон айыл коомдоштугунун жаш өкүлдөрү эсептелет, анткени алар реформа мезгилинде төрөлүштү жана алардын аң-сезиминде өткөөл мезгилдин бардык белгилери бар. Бул алардын бир канча мобилдүү болуусуна жана рыноктук экономиканын шарттарына жеңил ылайыкташуусуна, жумуш менен камсыз болуунун ар түрдүү түрлөрүн өнүктүрүүсүнө жардам берет. Демек, айыл коомдоштугундагы калктын жаңы экономикалык катмары пайда болгонун жана ага көбүрөөк айылдык жаштар кошулганын айтууга болот. Улуу курактагы муундун өкүлдөрү адат болуп калган аң-сезимге ээ, аларда менталдуулук катмары алсызыраак өнүккөн. Ошого байланыштуу алардын жумуш менен камсыз болуудагы түпкү максаты салттуу формалар менен чектелген.

Айыл жарандарынын бардык жаш курактарынын арасында салттуулук алардын жаңычылыгынын үстүнөн үстөмдүк кылаарын биздин изилдөөлөр да көрсөтүп турат. Ошого байланыштуу рыноктук шартта айыл коомдоштугунун ыңгайлашуу потенциалы төмөндөй тургандыгын белгилөөгө болот.

Бүгүнкү күндөгү айыл жерлериндеги чарбалардын эффективдүү иш чараларды жүргүзө албай жатышы жана алардын эффективдүүлүгүн пайдалануу деңгээлинин төмөндөп кетүүсү терс социалдык-экономикалык мүнөздүү багыт тууралуу кабар берет. Анткени бул калктын сатып алуу жөндөмдүүлүгүн ачык көрсөтүп жана ошондой эле алардын жашоо сапатынын деңгээлинин динамикасын да көрсөтүп турат.

Республикалык илимпоздор белгилегендей жана биз жүргүзгөн изилдөөлөрүбүздүн маалыматы көрсөткөндөй калктын көпчүлүк бөлүгүнүн, баарынан мурда жакыр катмарынын жана өзгөчө айыл жашоочуларынын жашоо шарттары канааттандырырлык эмес.

Статистиканын маалыматы боюнча үй чарбаларынын негизги булагы кызмат акы жана ишкердүүлүктөн түшкөн кирешелер жана булар үй чарбалардын кирешесинин 65% түзөт. Кирешенин башка түрлөрүнө социалдык каржылар (трансферттер) 16%, жеке чарбада өндүрүлүп, айыл чарба продуктуларын сатуудан түшкөн кирешелер 14%, жана кирешелердин башка түрлөрү 5% кирет [1].

Изилдөөнүн натыйжасында көрсөтүлгөндөй айылдагы жашоочулардын негизги киреше булагы катары айлык акылары көрсөтүлгөнү менен алар негизги киреше булак катары эсептелбейт. Анткени айыл жеринде көбүнчө жеке, көмөкчү чарба менен алектенүү маанилүү. Жогорудагы белгиленген айыл жашоочуларынын айлык акылары айылдагы жашоо-тиричиликтин деңгээлин камсыздоодо жетиштүү эмес, айрыкча кызмат акылардын тармактык өзгөчөлүгүн эске алганда бул бир топ толугураак көрүнөт.

2015-жылдагы айыл эмгекчилердин бир айдагы орточо айлык акылары 12.435 сомду түздү. Ошол эле мезгилде айыл калкынын турмуш-тиричилик минимуму 5182 сомду түзүп, ошондой эле ушул эле мезгилде, анын ичинде алардын ишке жарактуу калкы үчүн 5799 сом болуп эсептелет. Демек аларды салыштырып көргөндө орточо бир айлык акынын деңгээли белгиленген турмуш-тиричилик минимумунан жогору болуп көрүнөт. Бирок мындай көрсөткүч жалпыланып, орточолоп көрсөтүлгөн. Эгерде биз аларды экономиканын тармактары боюнча байкап көргөнүбүздө: бир топ жогорку эмгек акы финансы тармагында – 27.792 сом электро энергия жана газ тармагында – 23.191 сом, автоунаа тармагында – 18.493 сом, соодада, оңдоо (ремонт) жана калктын тиричилик керектөөлөрүн тейлөө тармагында – 3.813 сом, иштеп чыгаруу өнөр жайында – 12.381 сомду түзөт. Ошол эле мезгилде анчалык жогорку эмес айлык акылар айыл чарбасында иштеген эмгекчилерде жана токой чарбасында иштеген эмгекчилерде – 8.198 сомду түзсө, балыкчылыкта иштегендерде – 6.485 сомду, калкты социалдык жактан тейлөө жана саламаттык сактоодо иштегендерде – 9.356 сомду, ошондой эле билим берүү тармагында иштегендерде – 9.233 сомду түзөт [2].

Бул көрсөтүлгөн маалыматтардан белгилүү болгондой айыл эмгекчилеринин тапкан киреше тармактарында алардын ортосундагы айырма теңсиздик бар экендиги байкалып турат. Ушул эле мезгилде айыл чарбасын тейлөө тармагы, анын ичинде айылдагы социалдык инфраструктура андагы (социалдык тейлөө, билим берүү) айылдагы жумуш менен камсыз болууда айлык акы аз төлөнүүчү тармактарга кирет. Эгерде аларды салыштырып карап көргөндө жогорудагы белгиленген тармактардагы эмгекчилердин айлык акылары мамлекет тарабынан белгиленген турмуш-тиричилик минимумунан бир аз эле жогору көрсөткүчтү көрсөтөт. Ошондон улам бүгүнкү күндө айыл эмгекчилеринин жашоо тиричилиги бүгүнкү күндөгү

өзгөрүлмөлүү шартта айыл калкы социалдык жактан бир топ аз корголгон, ошондой эле экономикалык жактан аялуу катмарларынан болуп калды. Эгерде биз эл чарбасынын бир топ жогорку айлык алган расмий кызмат акылары менен айылдын социалдык инфраструктура жана айыл чарба кызматкерлеринин ортосундагы эмгек акыларынын айырмачылыгы 3-4 эсени түзгөндүгүн көрөбүз. Демек мындай айырма же тармактык теңсиздиктин мындай көрүнүшү сөзсүз түрдө теңсиздиктин башка түрлөрүн – билим алууда, медициналык тейлөөнү камсыз кылууда жана тейлөөнүн башка түрлөрүнө жетүүдөгү теңсиздикти пайда кылат.

Социалдык теңсиздик көйгөйү жөнүндө айрым өлкөлөрдө төмөндөгүдөй фактылар таамай ырасталып келет. “Ар бир он адамдын жетөө акыркы 30 жылда экономикалык теңсиздик күч алган өлкөдө жашайт; азыр дүйнөлүк байлыктын жарымы калктын бирөөсүнүн гана колунда; эр жеткен сабатсыздар 774 миллиондон аз эмес деп саналат; ал эми 162 млн бала тамак тоё жебегендиктен өсүүсү кечигип, катуу жапа чегип келет. Бирок эң негизгиси теңсиздикке, аны жайылтууга жана татаалдаштырууга шарттаган “расизм, адам укугун чектөө, зомбулук, миграция, согуш, табигый кырсыктар, инвайроменталдык булгануу жана климаттын өзгөрүшү, табигый ресурстарды чеги жок казуу менен кыйратуунун күчөшү, этникалык же диний өзгөчөлүктөр, сексуалдык тетири багыт менен шартталган гендерлик, курактык, майыптык, жамааттык же жекелик окшоштук жана ал тургай жамааттык чечим кабыл алууга реалдуу катышууга мүмкүн эместик” сыяктуу факторлор өсүп жатат [3].

Кыргыз айылдарындагы жүргүзүлгөн биздин изилдөөлөр республикадагы башка окумуштуулардын изилдөөлөрү менен да үндөшүп турат. “Үй-бүлөнүн материалдык абалын жакшыртуу боюнча калктын кирешелери жана келечек аракеттери айрыкча тейлөөлөрдү колдонуу деңгээли боюнча акчанын тартыштыгынан улам көпчүлүк калк үчүн начар абалда болууда. Калктын кирешесинин көпчүлүк бөлүгү тамак-аш азык түлүгүн сатып алууга, эң биринчи керектүү зарыл товарларды алууга жана коммуналдык тейлөөнүн кызматтарына жумшалат. Ошондон улам да калктын жогорку чектөөлөрдү карманышы бекеринен эмес. Алардын айрымдарына токтоло турган басок: ар дайым жогорку деңгээлдеги муктаждык калктын электр энергиясына болгон муктаждыгын - 33,1% көрсөтсө, негизги азык түлүккө - 32,7% жумшалса, бут кийим, кийим кечеге 30,5% жумшалат. Мунун баардыгы биздин өлкөбүздөгү жакырчылыктын жогорку деңгээлдеги көрүнүшүн белгилеп, мындай көрүнүш адамдардын эң биринчи зарыл керектөөлөрүн камсыз кылууну чектеп тургандыгын көрсөтөт. Ошондой эле 53,3% дары-дармек сатып алууда, 51% – медициналык тейлөөнү колдонууда жана 48,4% турак жайын оңдоп-түзөөдө акча тартыштыгынан улам да өздөрүнө болгон чектөөлөрдү карманышат [4].

Демек айыл калкынын чарбалык бюджетинин негизги бөлүгүнүн көбү турмуш-тиричилик абалын жакшыртуудагы биринчи кездеги чечилүүчү маселелерге кетет, бул болсо товарлардын жана тейлөө кызматынын башка түрлөрүнөн өз убагында баш

тартууга мажбурлайт. Мындай көрүнүш ошондой эле айыл калкын ири товарларды сатып алууда, ден-соолугун чыңдоодо, эс алуу жана саякаттоо жагдайында, маданий жана билим деңгээлин жогорулатуу мүмкүнчүлүктөрүн пайдаланууда да чектелип карманышат. Кызмат акылардын деңгээлинин өтө эле жиктелүүсү жыргалчылыктардан жана тейлөө кызматынан пайдалануу мүмкүнчүлүгүндөгү теңсиздикти жаратат жана күчөтөт. Эң аз кызмат акы алуучу социалдык топтун өкүлдөрү катары айыл эмгекчилери адам үчүн түзүлгөн жыргалчылыктардан жана тейлөө кызматтарынан пайдалануу мүмкүнчүлүгүндө бир топ арткы орундарда турушат. Ошондон улам мындай көрүнүш сөзсүз экономика тармактарынын көбүрөөк кызмат акыл алуучу жумуштарында иштеген шаар тургундарына салыштырмалуу алардын жашоо сапатын жана деңгээлин төмөндөтөт. Бирок, республиканын илимпоздорунун баасы боюнча акча кирешелери жана жашоо деңгээли шаарда бир топ жогору экендигине карабай шаардын жашоочуларынын толук кандуу тамактануусу айылдыктарга караганда бир топ көйгөйлүү. Шаардык балдардын арасынан тоё тамак жебеген жана салмагы боюнча артта калуулары айылдык балдарга салыштырмалуу бир топ жогору. Айылдыктардын жакырчылыгы накталай акча каражаттарынын жетишсиздиги менен гана түшүндүрүлөт, бирок короо жай участкалары аларды биринчи кезекте керектүү болгон турмуш-тиричилик каражаттары менен камсыз болуусунун көйгөйлөрүн чечүүгө мүмкүнчүлүк берет. Бир топ жогорку деңгээлдеги турмуш-тиричилик минимуму (5038 сом) Нарын областында, (5305 сом) Ош областында жана (5212 сом) Бишкек шаарында белгиленген. Шаар жериндеги турмуш-тиричилик абалы айыл жерине караганда бир топ жогору экендиги айдан ачык көрүнүп турат, жана бул болсо товарларга жана тейлөөлөргө болгон мүмкүнчүлүктө сөзсүз теңсиздик элементтерин көрсөтөт.

Биз жүргүзгөн сурамжылоолордун натыйжасы боюнча үй чарбанын бир мүчөсүнүн бир айдагы оокаттуулугу: сурамжылангандардын 28,5% айына 10.000 сомдон жогору айлык акы алышса, 52,0% - 4.500 сомдон 10.000 сомго чейин, 19,5% - 4.500 сомдон аз, башкача айтканда турмуш-тиричиликке керектөөдөн аз айлык алышат. Ошого байланыштуу айылдыктардын көпчүлүгүнүн жашоо деңгээли өтө төмөн экендигин белгилөөгө болот. Ал эми респонденттердин үчтөн бир бөлүгүнөн азыраагы гана татыктуу айлык кирешелерди алышат.

Айыл жериндеги гендерлик аспект өтө айкын эмес, бирок ошондой болсо да байкалып турат, анткени аялдардын арасында турмуш-тиричилик минимумунан аз киреше алгандардын үлүшү бир канча пайызга жогору жана салыштырмалуу жогорку киреше алгандардын үлүшүнөн көз көрүнөө төмөн, башкача айтканда жалпысынан алганда алардын кызмат акыларынын деңгээлинин спектри эркектерге караганда бир топ кыскараак.

Коомдогу социалдык жиктелүү, байлар кедейлер катмарларынын пайда болуусу аял-эркек мамилелерине да өз таасирин тийгизди. Колунда барлар кабаттап там салып, кабаттап аял ала башташты.

Мыйзамсыз, никеге турбай жашаган аялдар көбөйдү. Алар өздөрү да, алар төрөгөн балдар да “никесиз” аталып мыйзам жүзүндө корголгону менен эч кандай мураска ээ болбойт жана коомдогу стереотиптерге ылайык андай балдар кемсинүүгө, психологиялык жактан зомбулукка дуушар болушат. Көртөгөн жеке менчик ишканалардын ээлери кыз-келиндерди жумушка оңойлук менен албайт. Алган күндө да көп иштетип, айлыкты аз төлөйт. Алардын эмгеги да көп учурда корголбой калды. Кыз-келиндер арасында өз денесин сатып күн көргөндөр, тобокелге барып, чет жактарга тагдырын байлагандар көбөйдү. Кыз-келиндердин мындай айласы кеткен абалынан пайдаланган адам соодагерлери аларды күндүз каратып туруп чет жактарга сатканга өтүштү. Ошентип, өткөөл мезгил аял затынын бешенесинен сылап, эркелеткен жок [5].

Расмий статистикада жакырчылык жалпы калктын саны менен жакырчылыктын чегинен төмөн абалдагы калктын санынын өз ара катышы аркылуу эсептелет. Мына ошого байланыштуу Кыргызстандагы калктын жакырчылыгынын деңгээли жалпысынан өтө жогору жана 2015-жылдын маалыматы боюнча 32,1% түзөт деп белгилөөгө болот. Жакырчылыктын акыркы деңгээли 1,2%. Жакырчылыктын жалпы деңгээли, ошондой эле жакырчылыктын акыркы деңгээли - 2011-жылдан баштап төмөндөй баштады, бирок 2014-жылы дагы жогорулаган [6]. Бул калктын социалдык-экономикалык реформаларга ыңгайлашуу деңгээл мүмкүнчүлүгү түгөнгөнүн түшүндүрөт, анткени анын жакырлануусунун өсүүсү жалпы калктын социалдык-экономикалык аманчылыгынын начарлоосунун биринчи белгиси.

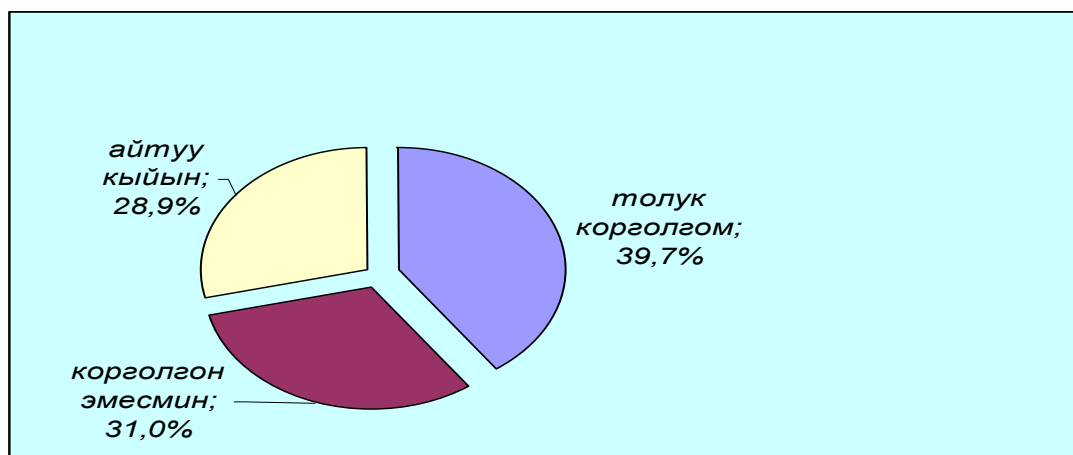
Илимпоздордун белгилөөсү боюнча, Республикадагы жакырлардын 80%га жакыны айыл-кыштактарда жашашат. Жакырчылыктын жалпы деңгээли шаарга салыштырмалуу айыл жеринде бир топ туруктуу деп белгилейбиз. 2011-2015-жылдары жакырчылыктын деңгээли айыл жеринде 40,1%-33,6% чегинде болуп 2015-жылы ал жалпы айыл калкынын 40,4% түзгөн. Ошол эле учурда жакырчылыктын жалпы деңгээли шаар жеринде айыл жерине караганда төмөн, бирок бир топ туруксуз болуп 30,7%-29,3% тегерегинде болду. 2014-жылы ал 26,9% түзүп, 2015-жылга 29,3% түзүп салыштырмалуу көз көрүнөө жогорулады. Өтө эле жакырланып кетүүнүн деңгээли шаарга караганда айылда бир топ жогору болуп, 2015-жылы ал шаардагы 1,0% каршы 1,4% түздү [6].

Келтирилген маалыматтардан айыл жашоочуларынын жакырчылыгынын деңгээли шаардык жашоочуларга салыштырмалуу бир топ жогору; ошол эле учурда ал туруктуураак, анткени ал айылдыктардын туруктуу анча жогору эмес кызмат акылары менен шартталган.

Социалдык жактан корголууда жакырчылык көйгөйүнүн субъективдүү сезилиши – социалдык абалдын жана социалдык аманчылыктын маанилүү түрү болуп эсептелет. Биз жүргүзгөн изилдөөлөрдүн маалыматтары көрсөткөндөй айылдыктардын 39,7% гана өзүн жакыр болуп калуу коркунучунан корголгом деп сезишсе, 31,4% – бул көйгөйдөн корголгон эмеспиз деп ойлошот, ал эми 28,9% болсо так жооп берүүдөн кыйналышат, бул болсо айыл жеринде белгилүү бир коркунуч бар экендигин жана ишенимдүүлүктүн жок экендигин көрсөтөт (№1 диаграмманы караңыз).

Диаграмма 1

Айылдыктардын өзүнүн берген баалары боюнча ар түрдүү коркунучтардан корголуу даражасы (сурамжылангандарга карата % менен)

Натыйжада айылдыктардын жарымы гана (50,5%) өзүнүн киреше деңгээлине канааттанат, бул болсо калктын жакырчылыгынын жогорку субъективдүү көрсөткүчү тууралуу кабар берет. Үй-чарбаларынын бюджетинин киреше-чыгаша бөлүгүнөн сырткары, айылдыктар жашап турган шарттарды анализдеп көрүү олуттуу болуп эсептелет. Жалпысынан биздин изилдөөлөрүбүздүн маалыматтары боюнча айыл

жашоочуларынын жарымынан көбү (61,8%) өздөрүнүн турмуш-тиричилик шарттарын жакшы деп эсептесе, (17,1%) эң сонун деп эсептейт.

Сурамжылангандардын 4,5% гана өздөрүнүн турмуш-тиричилик шартына анча ылайыктуу эмес же таптакыр ылайыксыз деген баа беришти. Жогоруда айтылгандай айылдыктардын жалпысынан жогорку эмес кирешесин эске алуу менен айыл жашоочуларынын

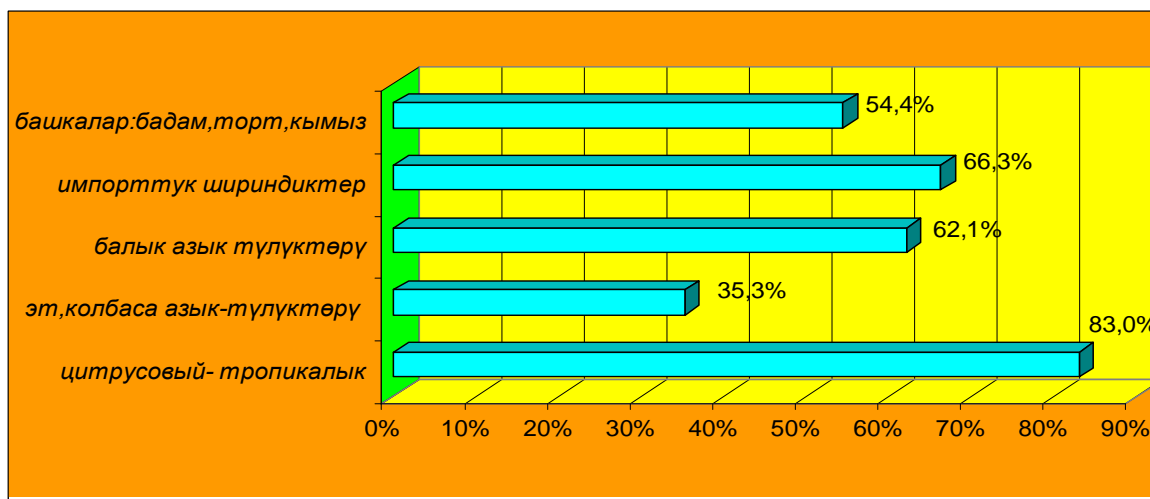
турмуш-тиричиликке болгон талабынын деңгээли төмөн бойдон калууда деп бүтүм чыгарууга болот, бул болсо жашоо параметрин жетишээрлик жогору баалоого шарт түзөт. Бул керектөө деңгээли тууралуу сурамжылоо жүргүзүлгөндөрдүн берген жообунун бөлүштүрүүсүнүн маалыматтары менен далилденүүдө.

“Сиз азык-түлүктүн кайсы түрүн өзүңүз үчүн сатып алууга мүмкүнчүлүк жок деп эсептейсиз?” - деген суроого басымдуу көпчүлүгү – 83,0% жемиштерди

(цитрусовый-тропикалык, манго, банан, киви жана башкаларды) кошушту, экинчи орунда -66,3% чет элдик шириндиктер (шоколад, момпосуйлар, таттуу топочтор ж.б.) үчүнчү орунда - 62,1% балык азыктары (балык, консервалар, икра, деңиз азыктары) андан ары - 35,3% колбаса жана эт азыктары турат ошондой эле башка азыктар (жаңгактар, мейиз, пирожныйлар ж.б.) - 54,4% түзөт (№2-диаграмманы караңыз).

Диаграмма 2

Айылдыктардын азык-түлүктөрдү сатып алуудагы кол жеткистиги
(сурамжылангандарга карата % менен)

Келтирилген маалыматтардан көрүнүп тургандай, айылдыктардын басымдуу көпчүлүгү жогоруда аталган азык- түлүктөрдү кол жеткис ал тургай ашыкча керектөөдөгү чыгым деп эсептешет. Ошол эле учурда бул азык-түлүктөр толук кандуу тамактануу үчүн зарыл болгон азыктар болуп эсептелет, аларды сатып алуу үчүн чыгашаларды кыскартуу денсоолукка зарыл болгон белгилүү минералдардын жана витаминдердин жетишсиздигине алып келүүсү мүмкүн. Демек, адам организмине зарыл болгон азык- түлүктөрдү колдонуу айыл калкынын өтө эле жогорку эмес сапаты тууралуу кабар берет. Изилдөөлөрдүн маалыматтары көрсөткөндөй айыл жаштарынын ден-соолукка зарыл болгон толук кандуу тамактануу үчүн азык- түлүктөрдү сатып алууда кээ бир азык-түлүктөрдү кол жеткис деп эсептегени абалды дагы да татаалдаткандыгын белгилөөгө болот. 18-29 жана 30-39 жаштагы айылдыктардын арасында бул азыктарды өзү үчүн кол жеткис деп эсептегендердин үлүшү сурамжылангандардын башка категорияларына караганда көз көрүнө жогору. Бул бир аз болсо да коркунучтуу факт деп ойлойбуз, анткени айылдын жаштары өздөрүнүн организмнин өнүгүүсүнө жана өздөрүнүн эмчектеги балдарынын ден соолугуна зарыл болгон азык-түлүктөрдү пайдала алышпайт. Изилдөөлөрдүн натыйжалары көрсөтүп тургандай так ошол үй-бүлөлүү респонденттер башкаларга салыштырмалуу сапаттуу азыктануудан ажырап калышкан, башкача айтканда үй-бүлөлүү айылдыктар үчүн жа-

шоого зарыл болгон көптөгөн азык-түлүктөргө каражат жумшоого мүмкүнчүлүк болбогону белгилүү бир жүк катары көрүнүп турат [7].

Кыргызстандын бүгүнкү турмуш чындыгына карата жаш муундун мамилеси, алар өзү кандай материалды абалда экендигинен олуттуу деңгээлде көз каранды болот. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн натыйжалары көрсөткөндөй, респонденттердин басымдуу бөлүгү биз тараптан сунушталган шкала боюнча өздөрүнүн материалдык абалын орточо деңгээлде баалашат. Маселен, 36,7% “акча зарыл болгон азык-түлүккө, кийим кечеге жетет” деп белгилешкен, бирок муну менен катар эле узак мөөнөткө пайдалануучу буюмдарды (телевизор, копыютер, муздаткыч, автоунаа ж.б.) сатып ала алышпайт. Бул жагдайдан алганда сурамжыланган жаштардын 21,0% өзүн эң эле “камсыздалган” катары эсептеп, “акча бардык муктаждыктарга, узак мөөнөткө пайдалануучу буюмдарды сатып алууга толук жетет” деген шкаланын пунктун тандашкан. Ошол эле учурда респонденттердин 18% өзүнүн материалдык абалын аныктоодо кыйналышкан. Мына ушундай бакыбаттуулук пирамидасынын “түбүн” сурамжылоого алынгандардын азыраак бөлүгү 7,9% түздү, алар “акча дайыма жетпейт, эң керектүү азык түлүктү сатып алууда кыйналабыз” деген пикирди билдиришкен. Материалдык абалдын деңгээлин өлчөөнүн субъективдүү базасына карабастан, изилденген жаштардын салыштырмалуу көпчүлүгү өзүнүн материалдык абалын “жумшак” баалашкандыгы кубантарлык [8].

Ошентип жогорудагы маалыматтардан белгилүү болгондой айылдыктардын басымдуу көпчүлүгү жашоо жана турмуш-тиричилик шартын жакшыртуучу буюмдарды өзү үчүн жана өзүнүн үй-бүлөсү үчүн сатып алуудан баш тартууга мажбур. Демек бул көбүнчө үй-бүлөлүү жана бала-чакалуу респонденттерге көбүрөөк тиешелүү жана алардын арасында бул буюмдарды сатып алууга мүмкүнчүлүгү жоктордун үлүшү бир топ эле жогору.

Ошентип, чындыгында айылдыктардын көпчүлүгү өздөрү үчүн пайдаланууда кол жеткис болгон буюмдардын эң көп түрлөрүнөн пайдалануу мүмкүнчүлүгүнөн бир топ эле ажырап калышкандай. Биздин көз карашыбыз боюнча бул, расмий статистиканын маалыматтарында көрсөтүлбөгөн, ошентсе да мындай көрүнүш айыл калкынын жакырчылыгы өтө жогорку деңгээлде экендигин айгинелеп турат.

Биздин изилдөөлөрүбүздүн натыйжаларынан белгилүү болгондой жана статистиканын материалдарында көрсөтүлгөндөй айылдагы жакырчылыктын деңгээли бир топ жогору экендиги байкалат, жана бул учурда айыл калкынын жакырчылык деңгээлине баа берүү чегинин укуктуулугу тууралуу суроону пайда кылат. Көрүнүп тургандай жакырчылык чеги азыркы учурда толук бирдей эмес жана ал бүгүнкү күндөгү

айылдагы абалдын накталай чындыгын чагылдыра албай келет.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын улуттук статистика комитети. Уровень жизни населения Кыргызской Республики. 2011-2015. Годовая публикация. - Бишкек, 2016. - С.10.
2. Кыргыз Республикасынын улуттук статистика комитети. Кыргыз Республикасынын статистикалык жылдыгы, 2011-2015. - Бишкек, 2016. - С. 113.
3. Исаев К. Кыргыз ооматы чыгышта. - Бишкек, 2016. - С. 264.
4. Исаев К., Борсокбаева С.С., Молдокеева Ж.Ф., Салмоорбекова Р.Б. Условия, качество и жизни и здоровье. - Бишкек, 2003. - С 23-25.
5. Шайдуллаева Т. Кыргызстандагы гендердик өнүгүү. - Бишкек: “Бийиктик”, 2005. - С. 37.
6. Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. Социальные тенденции Кыргызской Республики, 2011-2015. - Выпуск 12. - Б., 2016. - С. 79.
7. Мендибаев Н. Айыл социеталдык бүтүндүк катары өзгөрүлмөлүү коомдо. Монография. - Б., 2014. - С. 189.
8. Раманов Б., Исаев К., Сыргабаев С. Кыргызстан жаштарынын заманбап шарттардагы социалдык бейнеси. (мамлекеттик жаштар саясатын жүзөгө ашыруу алкагында социологиялык изилдөөнүн жыйынтыктары). - Бишкек, 2012. - С. 23.

Рецензент: к.соц.н., доцент Жусубалиев А.Р.